

про спадкування», право розпорядження часткою у майні, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, встановлене ст. 67 СК та не передбачає такого виду розпорядження, як відмова від частки на користь інших осіб під час оформлення спадщини на іншу частку в спільному майні подружжя.

Відтак, для укладення договору довічного утримання необхідними передумовами є визначення частки та її виділ або визначення порядку користування спільним майном. Однак при цьому слід враховувати, що законодавством визначаються різні правові наслідки визначення та виділу частки, а також встановлення порядку користування спільним майном. Якщо у другому випадку правовий режим спільної сумісної власності не змінюється, то у першому випадку вона може трансформуватися у спільну часткову власність. У такому разі порядок її відчуження буде здійснюватися за правилами, встановленими для розпорядження часткою у спільній частковій власності (в порядку, встановленому статтями 361–362 ЦК). Можливою також є ситуація, коли наслідками визначення частки та її виділу є залишення її в спільній сумісній власності (так звана «ідеальна частка») або перетворення таких часток на особисту приватну власність кожного з подружжя у разі подільності такого майна. Такий підхід очевидно пояснюється тим, що з виділом частки припиняється право спільної сумісної власності, а тому розпорядження виділеною часткою здійснюється в порядку, встановленому ст. 59 СК.

2. У ч. 2 коментованої статті передбачено, що кожний з подружжя має право скласти заповіт на свою частку у праві спільної сумісної власності до її визначення та виділу в натурі. Такий виняток обумовлений, зокрема, тим, що заповідач не зобов'язаний в заповіті перераховувати конкретне майно. Відповідно до ч. 1 ст. 123⁶ ЦК заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які мають йому належати в майбутньому. Необхідність визначення частки у спільному сумісному майні може виникнути у разі смерті одного з подружжя за наявності спору між спадкоємцями, за винятком випадків, коли єдиним спадкоємцем буде другий з подружжя, що буде вирішуватися з урахуванням норм спадкового права.

Стаття 68. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набутого за час шлюбу.

2. Розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до Цивільного кодексу України.

1. У ч. 1 коментованої статті визначається правовий режим майна подружжя у разі припинення шлюбних правовідносин шляхом розірвання шлюбу. Відповідно до цієї норми закону розірвання шлюбу не є юридичною підставою для припинення права спільної сумісної власності на майно, набутого подружжям за час шлюбу. Тобто фактично продовжує автоматично діяти правовий режим спільності такого майна, встановлений за час шлюбу, допоки колишнє подружжя не вирішить змінити його шляхом обопільної домовленості або в судовому порядку. Якщо ж між колишнім подружжям за час шлюбу було укладено договір про порядок користування спільним майном, то його дія також не припиняється.

2. У ч. 2 міститься застереження щодо розпорядження спільним майном після розірвання шлюбу, яке має здійснюватися співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до ЦК. Оскільки подружжя у зв'язку з розірванням шлюбу змінило шлюбний статус на статус суб'єкта цивільних правовідносин, відповідно, розпорядження їхнім спільним майном, набутих за час шлюбу, вони мають здійснювати за правилами ст. 369 ЦК, за винятком можливого поділу такого майна, який має здійснюватися за правилами сімейного законодавства. При цьому необхідно враховувати, що розпорядження майном є самостійним елементом правомочностей власника, який має свій юридичний зміст. Зазвичай в цивілістичній доктрині під правом розпорядження розуміють право власника визначати юридичну, фізичну долю майна шляхом відчуження за правочинами іншими особам, зміни його стану, переробки, споживання та знищення (Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 637; Енцикло-

педія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. С. 668–669).

Поширеними в судовій практиці є спори щодо визнання недійсними договорів щодо розпорядження майном, укладені одним із колишнього подружжя без згоди другого. Так, Верховний Суд України в своїй Постанові від 12 грудня 2018 р. у справі № 442/8645/14-ц відзначив, що розірвання шлюбу не тягне за собою зміну правового статусу майна подружжя. Таке майно залишається їх спільною сумісною власністю. Тобто лише після вирішення питання про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю, виділення конкретних часток кожному зі співвласників, таке майно набуває статусу спільної часткової власності чи особистої приватної власності.

У зв'язку з цим Верховний Суд України визнав правильними висновки попередніх інстанцій про наявність підстав для визнання договору іпотеки, за яким мало місце розпорядження спільним майном подружжя без згоди другого з них, недійсним, оскільки спірна квартира є спільною сумісною власністю сторін як колишнього подружжя.

Суд відзначив, що відсутність згоди одного із співвласників – колишнього подружжя, на розпорядження нерухомим майном є підставою для визнання недійсним правочину, укладеного іншим співвласником щодо розпорядження спільним майном на підставі ст. 203, ч. 1 ст. 205 ЦК, незважаючи на той факт, що один із подружжя приховав від банку інформацію про те, що квартира належить на праві спільної сумісної власності йому та колишній дружині.

Водночас Верховний Суд України також відзначив, що у постановках від 7 жовтня 2015 р. у справі № 6-1622цс15, від 27 січня 2016 року у справі № 6-1912цс15 та від 30 березня 2016 р. у справі № 6-533цс16 була висловлена правова позиція, відповідно до якої укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, та третя особа – контрагент за таким договором, діяли недобросовісно, зокрема, що третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя. Однак, на думку Верховного Суду України, такі висновки суперечать принципу рівності як майнових прав подружжя, так і рівності прав співвласників, власність яких є спільною сумісною, без визначення часток (постанова ВСУ від 21 листопада 2018 р. у справі № 372/504/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>).

На цих підставах Велика Палата Верховного Суду зазначила, що відсутність судового рішення про визнання спірної квартири особистою приватною власністю підтверджує, що у судів попередніх інстанцій відсутні підстави вважати, що таке майно належить виключно відповідачу, оскільки докази на спростування презумпції спільності майна, набутого подружжям у шлюбі, – відсутні (постанова ВСУ від 21 листопада 2018 р. у справі № 372/504/17).

Стаття 69. Право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

2. Дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою.

Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений.

1. Здійснення подружжям права спільної власності може призводити також до його припинення. Це можливо як за загальноправовими підставами (шляхом відчуження спільного майна за договорами іншим особам, його споживання, знищення тощо), так і за підставами, передбаченими сімейним законодавством, тобто за спеціальними підставами. Найпоширенішою спеціальною підставою припинення права спільної власності на набуто подружжям в